

KNUD
RASMUSSEN

CESTA
BÍLYM
TICHEM

1965

Orbis · Praha

Dánské mládeži

Bylo jednou, vypráví stará eskymácká pověst, několik mladých mužů, kteří chtěli podniknout cestu kolem světa.

Byli plní života, zachtělo se jim dobrodružství, a žádný cíl se jim nezdál být dosti velikým. Byli mladí – právě se oženili. A tak tedy vyrazili do světa všichni pospolu; ale rozdělili se tak, že jich šla polovina na jednu stranu a polovina na druhou stranu podél pobřeží, aby se sešli, až obejdou zemi.

Cestovali a cestovali. V létě v kožených člunech, v zimě na saních se psím spřežením. Míjel rok za rokem, narodily se jim děti, ale cestovali dál; neboť se nechtěli vzdát cíle, který si vytyčili. Nakonec zestárlí a jejich dětem se narodily děti.

Vypráví se, že tenkrát, když se vydali na cestu, měli velké, krásné nádoby z pižmoních rohů. Ale cestovali už tak dlouho a tolikrát už čerpali pitnou vodu z jezer a řek, že jim nakonec zůstala z jejich nádob jen drážda.

Konečně se jednoho dne sešli: každá skupina totiž urazila už svou polovinu cesty kolem světa. Ale to už z nich byli starci, které musely vést dál děti jejich dětí.

„Svět je veliký!“ říkali, když se sešli. „A my jsme cestou zestárlí. Ale náš život byl bohatý, a tím, že jsme dosáhli svého cíle, získali jsme vědění a moudrost pro příští pokolením.“

Toto dojmavé vyprávění staré eskymácké pověsti o tom, že máme být věrni ideálům svého mládí, učinilo na mne silný dojem, když jsem je jako malý chlapec poprvé slyšel.

Ten silný a krásný obraz vůle mě uchvátil, neboť jsem už tehdy měl velké a tajné přání: podniknout jednou dlouhou cestu severními zeměmi a navštívit všechny Eskymáky.

Toto přání se mi splnilo na mé páté výpravě z Thule Severní Amerikou. Nehledě k svým ostatním populárním a vědeckým pracím, které jsem napsal o této cestě z Grónska k Tichému oceánu, snažil jsem se v *Cestě bílým tichem* podat její zhuštěné vylíčení tak, že jsem do ní pojal jen nejdůležitější materiál z toho, co se týká cesty samé a lidí, s nimiž jsem se setkal.

A s vděčným vědomím významu, jaký mělo pro mne v mém mužném věku dosažení cíle, jež jsem si vytkl už jako docela mladíčky hoch, připisují tuto knihu dánské mládeži.

Lindenows fjord 10. září 1932

KNUD RASMUSSEN

8

Úvod

Je časné jitro na vrcholu příkrého Východního mysu*, vytvořeného nejzápadnějším východním předhořím Sibíře.

První nový sněh už napadl na cimbuří hor a myšlenkami probíhá první chladivý závan podzimu. Vzduch je ostrý a jasný, ani vánek nečerá Beringovu úžinu, již zvolna klouzá k severu po proudou souvislá ledová třída.

Krajina je ovládána klidem; tam v dále se matně jeví v slunečném oparu horizontu ostrov Velký Diomedes, který zde v průlivu tvoří rozmezí Ameriky a Asie.

Z místa, kde stojím, vidím od světadílů k světadílům, neboť za Velkým Diomedem rýsuje se nejasně jiný ostrov jako modrá mlžná výspa; to je Malý Diomedes, a ten patří k Aljašce.

Všechno přede mnou leží v silné světelné záplavě slunce a moře a působí jako oslepující protiklad k zemi za mnou. Tam leží plochá, bažinatá tundra, na pohled země mrtvé jednotvárnosti, ale ve skutečnosti stepní říše plná života divoké zvěře a stepních zvuků, planina, která se táhne – aniž by byla přerušena náznakem vysočiny – světem řek a jezer k bydlištím s cizí řečí, k deltě Leny a dál, dál za mys Čeljuskinův ke končinám, z nichž není daleko do mé vlastní země.

U paty skály, na níž jsem právě vystoupil, vidím jít řadu čukotských žen v kožšinových oblecích podivuhodného střihu; na zádech nesou vaky ze sobí kůže, do nichž sbírají různé byliny a plody. Zapadají jako jednotlivosti tak malebně do této velké pustiny, že se nemohu na ně dost vynadávat, dokud mi nezmizí mezi zelenými svahy údolí.

* tj. mysu Děžněvova. Pozn. překl.

9

Na úzkém výběžku pobřeží, s ledovou třídou na jedné a jasnou vodou laguny na druhé straně, leží vesnice Uelen. Začíná se teprve probouzet a ranní ohně, jeden za druhým, jsou rozněcovány v populovitých stanech z mroží kůže.

Nedaleko této pobřežní vsi, v ostré siluete přes ohbí hřbetu pahorku jde stádo ochočených sobů a ukusuje mech, zatímco je obklopují pokřikující pastýři, aby je zahnal na nová pastviště.

Pro všechny tyto lidi je to obyčejný všední den, článek v jejich denním životě – pro mne však zážitek, jemuž se skoro zdráhám uvěřit. Neboť pro mne znamená tato krajina a tito lidé, že jsem na Sibíři, na západ od nejzápadnějšího kmene Eskymáků, a že je naše výprava nyní u cíle.

Vysoká skála, na níž stojím, a čistý vzduch kolem mne mi poskytují rozhled, a já vidím stopy našich saní táhnout se bílým sněhem; vede přes okraj obzoru, zeměmi s lidskými sídlišti ležícími nejdále na sever.

Vidím ty tisíce malých sídlišť, které daly naší cestě smysl, a naplňuje mne pocit velké radosti: setkali jsme se s dobrodružstvími, a dobrodružstvími byly všechny naše pestré dojmy mezi nejpodivuhodnějším národem světa.

Pomalou jsme si razili cestu vpřed tam, kde jí nebylo, a všude jsme rozmožili své vědomosti.

Jak dlouhé byly naše výpravy na saních – naše cesta kupředu, naše honba na pevnině i po zamrzlých mořích, hned za divokou zvěř, hned zas za lidmi? 20 000 mil, čili 5000 dánských mil, to jest poloviční obvod země? Lhostejno! Neboť nebyly to vzdálenosti, oč nám běželo.

V radosti nad osudem té cesty na saních vracejí se mé myšlenky bezděčně k oné scéně na Aljašce, kde na jaře čekal kdekdo na návštěvu odvážných letců z druhé strany zeměkoule.

A ze srdce žehnám osudu, který mi dal narodit se v době, kdy polární bádání pomocí saní tažených psy není ještě zastaralé.

Neboť všechny naše zážitky spočívají právě v útulnosti a proměnlivosti mnohých táborů a v mnohých zastávkách s příležitostí k poučení; a po druhé vidím zřetelně před sebou čáru drobné stopy saní na bělostném sněhu.

A tu se mě zmocňuje včelý pocit vděčnosti ke všem našim trpělivým a nenáročným psům.

10

Lopotili jsme se společně, družně, jak si jen živé bytosti dovedou pomáhat, jednou v boji s nesjízdností nakupeného ledu, jindy zas v divoké jízdě loveckých výprav, nejradostnější však, když jsme hladoví a zmučení touhou po masě zahlédli daleká sídliště – s pachem neznámého národa!

A tyto zkušenosti načerpané v mnoha cizích zemích a od mnoha cizích lidí jsou podkladem této zprávy.

Ale dnes jako by všechny události mého života na sebe přirozeně navazovaly. A můj dík saním se psím spřežením je zároveň díkem grónskému dětství. Sámě byly mou první opravdovou hračkou, a s nimi jsem uskutečnil velký úkol svého života. Eskymáčkina, kterou si ostatní arktičtí badatelé museli nejprve osvojit, byla jazykem mého dětství, a protože jsem žil společně s grónskými lovcí, staly se mi pak cesty – i v nejsvůlejších poměrech – přirozenou formou práce.

Proto je Pátá thulská výprava jakýmsi šťastným pokračováním mého dětství a mého mládí.

Mám-li nyní shrnout některé z zážitků, které na mne učinily největší dojem během oné dlouhé cesty, je přirozené, že mě naplňuje stejnou měrou radost nad tím, o čem mám vyprávět, jako rezignace nad tím, co má být vynecháno. A s obzvláštním politováním musím vypustit zprávy svých soudruhů o cestách na saních za jejich vlastního vedení.

Téměř půldruhého roku strávili jsme v našem hlavním bydlišti na Dánském ostrově u severního pobřeží Hudsonova zálivu; odtud jsme studovali Eskymáky kmenů Aivilik a Iglulik v okolních sídlištích, prováděli vykopávky ve zříceninách, pozůstatcích dřívější eskymácké kultury, a navštěvovali primitivní vnitrozemské Eskymáky na tundrách. Během druhého přezimování pokračovali moji soudruzi ve svých pracích jak v okolí zimního tábora, tak mezi vnitrozemskými Eskymáky a na Bafinově ostrově, zatímco jsem sám s dvěma grónskými průvodci podnikl cestu podél celé americké pevniny, Severozápadním průlivem k Beringovu moři. Navštívil jsem všechny eskymácké kmeny, které sídlily podél této cesty, a byl živ z lovu, týmž způsobem jako Eskymáci sami. Všechny poznatky, které jsem získal na této cestě, tvoří základ mého vyprávění.

11

Eskymák je hrdinou této knihy. Jeho historie, jeho každodenní život, jeho boj o existenci a jeho duchovní život – o tom všem zde chci vyprávět. A jen abych spjal rozmanité dojmy v celek, bude nutno vylíčit také onu dlouhou cestu na saních tažených psy.

Naděšen, s nímž jsem se kdykoli setkal u svých soudruhů, přispělo ve značné míře k tomu, že jsem sám byl s to provést onu velkou práci, kterou jsem si předsevzal. Členy výpravy byli:

Peter Freuchen, kartograf a přírodovědec, Therkel Mathiasen, archeolog a kartograf, Kaj Birket-Smith, etnograf a zeměpisec, Helge Bangsted, vědecký asistent, Gróthian Jakob Olsen, asistent a tlumočník a Peder Pedersen, kapitán výpravní lodi *Sokongen*.

Oficiální název výpravy byl: Pátá thulská výprava, dánská etnografická výprava do arktické Severní Ameriky 1921–24.

J. Veličestvo král Christian X. prokázal výpravě čest a převzal nad ní záštitu. Poradní výbor výpravy tvořili: M. Ib Nyeboe, předseda; velkoobchodník Chr. Erichsen; plukovník J. P. Koch; profesori O. B. Bøggild, Adolf Jensen, C. H. Ostenfeld a inspektor Národního muzea Thomas Thomsen.

Roku 1910 jsem za spolupráce Petra Freuchena zřídil na mysu York v severním Grónsku stanici Thule; dostala název Thule, neboť byla nejsevernější stálou stanicí světa. A protože tato stanice sloužila jako praktická a hospodářská základna pro mé výpravy, nazývají se mé různé výpravy thulskými.

Velký význam pro uskutečnění naší výpravy měli posléze polární Eskymáci, kteří šli s námi z Thule. Byli to:

Iggianguaq (*Malé hrdlo*) a jeho žena Arnarulunguq (*Malý ženský člověk*), Arqioq a jeho žena Arnanguaq, Nasatordluarsuk, nazývaný *Lodníkem* a jeho žena Aqatsaq a konečně zcela mladistvý Qávigarssuaq Míteq (*Kajka*).

Iggianguaq zemřel na chřipku ještě než jsme opustili jihozápadní Grónsko, ale přesto si jeho vdova přála účastnit se i nadále výpravy a byla to pak ona, jež spolu s Eskymákem *Kajhou* prošla s námi dlouhou cestu se saněmi Severozápadním průlivem na Aljašku. Povinnost její – jakož i ostatních zúčastněných žen – bylo udržovat naše kožené šaty v pořádku, vařit a pomáhat nám občas na cestách i v péči o psy. Muži zas „kočerovali“ psy, byli lovci a staviteli sněhových chat, jakmile jsme se hodlali utábořit.

Arnarulunguq je první Eskymáčka, která podnikla tak dlouhou

cestu, a spolu s *Kajhou* jsou jedinými, kteří navštívili všechny své kmenové spřízněnce. Vzhledem k vypětí sil, jehož cesta vyžadovala, nevím, komu se mám víc obdivovat: psům nebo Eskymákům; ti i oni vydrželi v dobré formě tři a půl roku námahy a trmácení. Tolik však přece s jistotou vím, že mi bude zatěžko v následujících líčeních dostatečně zdůraznit, čím se mně osobně ti všichni stali, co pro mne znamenali.

V této knize bude nutno ponechat stranou všechny vědecké výsledky, rovněž i podrobnější výklad vývoje našich teorií o původu eskymácké kultury. Ale vzhledem k tomu, že studium Eskymáků bylo jedním z hlavních účelů výpravy, podám zde přece stručný přehled pro bližší pochopení.

Eskymáci jsou rozptýleni daleko od Grónska, až na Sibiř, přibližně na jedné třetině arktické periferie Země; přes toto ohromné zeměpisné rozpětí nepřesahuje však jejich úhrnný počet 34 000.¹⁾ Máme důvod k mínění, že prošlo období nejméně 1500 až 2000 let od dob, kdy se první kmeny hnuly z oblasti, v níž původně vznikla jejich svérázná kultura.

Kultura kanadských Eskymáků se ostře rozlišila ve dvě hlavní větve, z nichž jedna se připínala k vnitrozemí, druhá pak k pobřeží. Nejprimitivnější Eskymáci jsou potulný kmen, který žil ve vnitrozemí a lovil soby, aniž měl spojení s pobřežím. V jejich tradičních nebo v jejich lovecké výzbroji nesvědčí nic o tom, že by se kdy byli seznámili s lovem mořské zvěře; naproti tomu se ukázalo, že folklór pobřežního obyvatelstva byl v mnohém ohledu totožný s folklórem vnitrozemských kmenů, přestože ty nikdy nebyly dale u moře; proto bylo nasnadě vyvodit z toho přirozený závěr, že všichni Eskymáci byli původně vnitrozemskými lovci, a že část jich později odtáhla k moři lovit mořskou zvěř. Tito vystěhovatelci si pak udrželi svou původní řeč a mýty a přidali k nim jen to nové, co nutně získali jak vzhledem k své technické, tak i duchovní kultuře po svém usazení u moře.

Má-li být tato teorie vyjádřena hodně populárně, můžeme říci, že Eskymáci a Indiáni byli v dávné, pradávce minulosti společného původu. Různé poměry však zplodily i různé kultury; Indiáni získali svůj svéráz v oblasti lesů, Eskymáci zas v holých, bezstromých pustinách.

Tak se vyvinula u vnitrozemských Eskymáků zvláštní kultura

v okolí velkých řek a jezer v severní části Kanady. Odtud putovali pak dolů k pobřeží, buď proto, že byli vystrháváni nepřátelskými kmeny, nebo proto, že se jim zachtělo následovat soby na jejich potulkách. Tím vznikla první fáze pobřežní kultury na arktickém pobřeží Kanady, pravděpodobně mezi Korunovačným zálivem a severními magnetickým pólem. Odtud putovali na západ až na Aljašku a k Beringovu moři. U Beringova moře, s jeho nadbytkem velké mořské zvěře, nadešla jim jako pobřežnímu národu doba rozkvětu.

Později však nastalo znovu stěhování národa z těchto krajů – je nesporné říci proč, ale tentokrát to bylo ze západu na východ; v tomto putování nacházíme vysvětlení, odkud ty všechny zříceniny stálých zimních domů, které jsme objevovali podél arktického pobřeží mezi Grónskem a Aljaškou. Nynější Eskymáci v těchto krajích nestavějí takové domy; jde tu o domy, jež byly zbudovány v poměrně pozdní době národem, který se nazývá *Tunit*. Ale podobné domy stavějí do nejpozdější doby Gróňané, a takzvaní *Tunit* jsou tedy pravděpodobně oni.

Během všech těch let, kdy se dalo toto putování, se několik kmenů neustále drželo v starých oblastech vnitrozemí, a to vysvětluje, proč jsme mohli najít potomky praeskymáků v tundrách.

Výprava startovala z Kodaně 17. června 1921 a směřovala napřed do Grónska, částečně proto, abychom ji doplnili grónskými účastníky, zčásti též proto, abychom se zásobili potřebnou arktickou výzbrojí. Loď výpravy, která byla speciálně stavěna pro tuto cestu, byl škuner o 100 tunách, zvaný *Sokongen* (*Mořský král*).

Po dobré cestě přes pověstný Melvillův záliv, často plný ledu, dospěli jsme k Thule 3. srpna a přibrali jsme zde své grónské pomocníky. V polovině srpna jsme pluli Hudsonovým průlivem a pronikli těžkou, silnou ledovou tříští k ostrovu Southampton, odkud jsme se různými průlivy dostali k neobydlenému ostrovu u Vansittartova ostrova. Zde jsme zřídili svůj hlavní tábor, a odtud plul *Sokongen* zas domů po vylodění celé výbavy naší expedice.

Celý měsíc nato jsme strávili stavbou domu na přezimování, který jsme pokřtili jménem *Mích*. Naše pozorování a měření ukázalo, že místo, kde jsme se utábořili, leží na 55°54' severní šířky a 85°50' západní délky. Ale staré mapy byly tak nepřesné, že jsme

zpočátku, než jsme prošli celou oblast, nebyli vůbec s to si na nich určit své stanoviště.

Nazvali jsme ostrůvek, na němž jsme si postavili dům, Dánský ostrov. Bylo zde milé údolí s otevřenou pláží u moře, ale z vnitrozemí chráněné skalami. Připadalo nám to jako ohraničený kus země. Na pruhu pobřeží nacházíme čerstvé medvědí stopy, a u kupky kamene se setkáváme se zajícem, který je tak krotký, že opravdu zkusíme vzít jej do ruky.

Zlezli jsme nejvyšší horu a odtud vidíme na malé planince osamělého divokého soba. Jakmile nás objeví, běží proti nám a nezdá se ani v nejmenším, že by měl strach. A když se konečně dostáváme k výhledu na širou vodní pláň na druhé straně ostrova, vidíme černé, lesklé hlavy mrožů, kteří na nás zvědavě pokukují, vynořující se k dýchání. Nikdy jsem se v novém sídlišti nesetkal u zvířat s podobnou důvěřivostí.

S říjnem přišla zima; země se pokryla sněhem, a úzký průliv, oddělující náš ostrov od Vansittartova ostrova, zamrzl. První, co jsme nyní měli na práci, bylo získat co nejrychleji spojení s nejbližšími Eskymáky. Ale v Gorecově zálivu dosud nezamrzla voda, a proto jsme nemohli podnikat delší cesty. Vše, co jsme do konce října našli, bylo několik starých čihadel s loveckými skrýšemi, postavených pro lov sobů lukem a šípem. Musili jsme trpělivě čekat na zamrznutí – a led byl způsobit k dlouhé cestě až v měsíci listopadu.